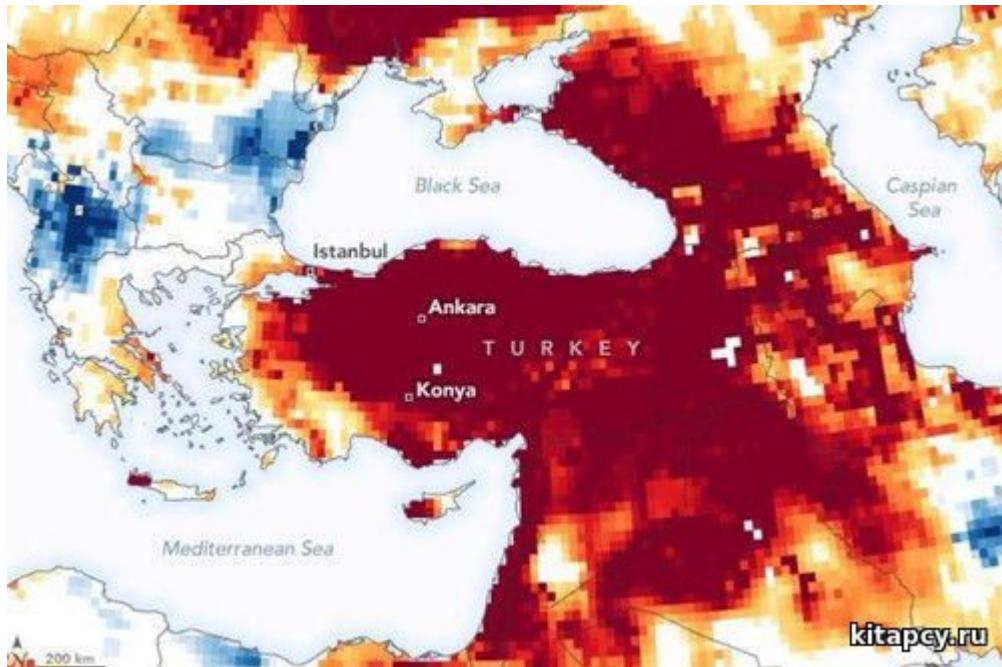

Kepen suwy: Skwažinalarymyzy gazýan 20HT-my?

Category: Kitapcy, Oba hojalygy: maldarçylyk we ekerançylyk
написано kitapcy | 26 января, 2025

Kepen suwy: Skwažinalarymyzy gazýan 20HT-my? KEPEN SUWY: SKWAŽINALARYMYZY GAZÝAN 20HT-my?

NASA tarapyndan çap edilen kartada Türkýäniň ýerasty suwlarynyň ortaça derejesiniň ep-esli pese düşendigi görkezilýär / Surat: NASA

Ýangynlaryň ýylyň ýylyna bolup duran Toros daglarynyň eteklerinde ýerasty suw gorlaryndan peýdalanylyşy we emeli suw babatda Antalýany uly şäher we tomusky ýerler hökmünde üstünde durup geçsek gowy bolar.

Mälim bolşy ýaly Antalýa oba hojalyk we turizm, ýagny, 20HT babatda ýurdumyzyň yüzüniň tuwagy.

Girdeji çeşmesi hökmünde her iki pudagam hemise hökümetler tarapyndan goldanyp gelinýär.

Emma keteklerden «altyn ýumurtgalar» çöplenende, «towuklaryň» artbujagynyň nähili awuşaýandygyny görýän ýok.

Şu meselede jogapkärçilikli çemeleşýän birnäçe edaranyň başyny çekýän Antalýanyň TMMOB Geolog-inženerler edarasynyň geçirgen

barlaglaryna görä, Antalýa agyz suwunyň 90%-den gowragyny ýerasty suwlaryndan üpjün edýär.

Göräymäge, munda erbet zadam ýok ýaly, çünki ýurt boýunça alanda munisipalitetleriň käbir ýerlerde agyz suwuny 100%-e ýetýän derejede skwažinalardan alýandygyny bilýä4is.

Antalýada ýasaýan 2 million 668 müň adamyňam gerek suwuny şu ýol bilen üpjün etmegin mesele däldigi görülyär.

Mesele – 14 miliona ýeteňkirlän turistleriň 50 miliona golay gijeleyín sanynda ýatyr.

Bu sanlar bizi buýsandyrýanam bolsa, 428 sany bäsýyldyzly otel 680 müň orunlyk ýatakhanasy bilen çäklenmän, ýyldyzly-ýyldyzsyz otelleriniň, umumyýasaýış jaýlarynyň, tomusky dynç alyş öýleriniň (daçalaryň) sanyny köpeldip barýar.

Kenarýakalaryny basyp alyşlar dowam edýär, indem tomusky dynç alyş öýlerini, turistik binalary, şäherçeleri, ýasaýış jaýlaryny, tomusky ýyladyşhanalary (teplisalary) Beýdaglarynyň, Gündogar Toros daglarynyň çür depesine çenli gurup çykdylar.

Bu ýerlerde indi ýabany towşanlaryň içip biläýjek kak suwy-da galmary. Gurbagalaryň sesi ýat boldy.

Daça ýöredýänleriň gazar guýularы guramaga başlansoň, penjirelere «satlyk» ýazgylary asylmaga başlandy.

Mälim bolşy ýaly, turistik binalar adaty jaýlardan 2-3 esse köp suw harçlaýar (basseýnler, tennis kortlary, duşlar, gök zolaklary suwarmak we ş.m.).

Hasaplamlara görä, turistik binalarda adam başyna gündelik sarp edilýän suw 400-700 litr aralykda.

Ortaça adam başyna gündelik 500 litrden kabul etsek, 50 million gijeleyín 500 litr – günde 25 million metr kuba barabar bolýar.

Netijede her ýyl suwa iň köp mätäçlik duýulýan möwsümde şonça suw harçlanýar.

Ösen ýurtlar indi turist gelerini isläp duranoklar, gaýtam azalmaga synanyşýarlar.

Amsterdam şäheriniň munisipaliteti şähere gelýän myhmanlaryň sany 20 milliondan geçenoň, köpcülikleýin turizmiň öňünü almak üçin uly ýolagy gämileriniň şäher merkezine labryny

atmagyny gadagan etdi.

Muňa tutaryk bolsa, turizmiň daşky gurşawyň hapalanmagyna sebäp bolýanlygy we käbir rezerwleriň gutarmagy.

(«Turist sanyny azaltmak isleyän Amsterdamda uly ýolagçy gämileri gadahan edildi», 2023).

Grek adalary her ýyl köpcülikleýin turistleriň känliginden ýaňa suw edaralary suw üpjünçiliginini zordan 40%-ni üpjün edip bilýärler.

Ýurdumyzdaky kenarýaka sebitlerimizde hem şuňa meňzeş ýagday gaýtalanýar.

Mysal üçin, Bodrumyň ilateynyň dokuz günlük baýramçylyk dync alyşlygynda 195 müñden bir milliona ýetendigini gördük.

Görlüşi ýaly, turizm pudagy o diýen höwes ederlik zadam däl.

• Emeli suw

Turistik zonalarda deňeçerligi saklayán ikinji OHT-a seredenimizde, oba hojalygynda ulanylýan ýerasty suwlar babatda täze adalga garşamyza çykýar: Emeli suw.

«Emeli suw» – dünýä derejesinde söwdasy edilýän önumleriň ýetişdirilýän we öndürilýän wagtynda ulanylýan suwuň mukdaryny kesgitleyän söz.

Global ölçegde emeli suw söwdasy ýylда 986 milliard metr kub hökmünde hasaplanýar (Pearce, 2009).

Şu boýunça Orta Aziýa çöllerinde pagta meýdanlary üçin Aral deňziniň ýok bolşy, Päkistanda pagta ekmek üçin pida berilen Hind derýasy ýaly mysallary ýatladyp, Antalýadaky emeli suwuň

ýagdaýyna göz aýlalyň.

Antalýa ýylyň dört paslynda ir iýmiş we gök önüň öndürip satýan iň hasylly etrabymyz. 2020-nji ýylda Antalýanyň «Toptancı Hal» kompleksinden 850 müň tonna ir-iýmişdir gök önüň ýurduň içine we daşyna ugradylypdyr («Antalýadan dünýä ýurtlaryna gök önüň we ir-iýmiş eksport edilýär», 2021).

Bu maglumat bize bir wagtyň özünde 135 ýurda emeli suwy-da ýurdumyzdan daşyna çykarýandygymyzy aňladýar.

Ekerançylykda ulanylýan suwlaruň agramly böleginiň ýerasty suwlaryndan peýdalanyandygyny hemmämiz bilýärис.

Hasam beteri, Antalýanyň Geolog-inženerler edarasynyň ýanh bilen bile beýleki edara-kärhanalarynyň berýän habaryna görä, Korkuteli etraby häzir ýerasty suwlarynyň ýarsyndan gowragyny ýitiren ýagdaýda.

Onuň yzyndan Elmaly ýaly derejesi ýokary ýerlerdäki suw gorlary barýar. Parniklerdir teplisalar üçin gazylýan skwažinalaryň suw derejesi yzygiderli has aşaklara düşýär.

Sakasyny daglardan alyp gaýdýan we şäheriň agyz suwuny üpjün edýän käbir skwažinalarda adamyň saglygyna zyýan berip biljek derejede gurşunyň bardygy hakda ASAT we Geolog-inženerler edarasynyň arasyndaky jedel häzirem dowam edýär. (Antalýa suw gorlarynyň hapalygy hakda metbugat beýannamasy, 2018 ý).

Antalýanyň emeli suw meselesi eksportynyň üstünde gaýtadan durup geçmeli bolsa, gazanan pulumyzyň köplüğine begenmegiň o diýen dogry däldigini görýärис.

Eksport edýän gök önümlerimiziň, ir-iýmişlerimiziň önümçiliği üçin harçlanýan suwuň mukdary ölçenende, olar bilen birlikde nägadar emeli suw sarp edendigimizi aňsat bilip bilýärис.

Pomidor plantasiýasy boýunça hasaplaýış işlerini geçirsek, belki-de, mesele hasam aýdylaşar. Bir kilogram pomidor yetişdirmek üçin ulanylán suwuň mukdary 180 litr. Saçagymyzda ulanýan her kilogram pomidor üçinem şol bir wagtyň özýnde 180 litr suw sarp edýärис («Suwy guitarýarys», 2013).

TUÍK-iň 2022-nji ýylyň jemleri boýunça çap eden maglumatlaryna görä, Antalýada 2022-nji ýylda 278 müň tonna pomidor eksport edilipdir (Egilmez, 2022).

278 müň tonnany 0.180-e ursak, 50 müň metr kub emeli suwy diňe

bir önum üçin sarp edýändigimizi görýärис.

Beýleki miweler, gök önumler we dekoratiw ösümlikleri üçin skwažinalaryň sorup alýan suwy hakykatdan pomidoryň gzyly däl-de, ganyň gzyly ýaly. Çünkü elimizde topragyňam gany bar. Günüň ahyrynda 20HT-ni emele getirýän pudaklardan pul gazanmak üçin esasan suw sarp edýärис. Ýogsam bolmasa, ýerüsti suwlarymyz hemme zatdan önde durmaly ahbetin!

Deñize guýyan akar suwlarymyz bar. Mysal üçin, Manawgat suwundan kenarýakasy boyunça hem 20HT üçinem munisipalitetlere kenarýaka boýunça prowodalarda gerekli suw paýlanyp bilner (Demir, 2019).

Akar suwlarymyzy, beýleki ätiýaçlyk suw gorlarymyzy nemlendirýän Burdur, Egirdir, Beýşehir kölleri barha kiçelýär, guraýar. Daglara-da öñki ýaly gar ýaganok.

Gysgaça aýdanda, oba hojalygynda we turizmde gazanan zatlarymyzyň ýany bilen nämeleri ýitirýändigimizi-de bilmek gerek.

Dünýä ähmiýetli şäher Antalyany geljekde suwsuz goýmajak bolalyň. Suw dünýäniň birinji we ýeke-täk meselesine öwrüldi. Türkiye suw stresi döwrüne girip barýar. Ýerasty suwlarymyz gutarmanka, olary bisarpa ulanmakdan el çekeliň!

«Ýeriň astyndaky suwlar gutarsa, ýeriň üstündäki suwlaram gutarýar!» diýen pikir bilen jogapkärçilik duýmak gerek.

Şu ýerde danalyk bilen aýdylan indeý nakyllarynyň birini

ýatlatsak gowy bolar:

«Ýer ýüzi bize ata-babalarymyzdan miras galmady,
çagalarymyzdan peşgeş aldyk».

Ýeriň astynda galan suw kepen suwumyzdyr. Mukaddesligimizdir.
Sorulan sorulyp alyndy, iň bolmanda galanjasyň bir hemmämiz
bilelikde goralyň.

Tejelli SERJAN SYRMA.

Anna, 18.08.2023 ý. Oba hojalygy: maldarçylyk we ekerançylyk